

İLKÖĞRETİMDE LİDERLİK EĞİTİMİ

Sadık KARTAL*

Özet

Bu araştırmanın amacı ilköğretim 1, 2, 3, 4, 5, 6, ve 7. sınıflarında öğren-cilere kazandırılmaya çalışılan liderlik davranışlarını tespit etmektir. Bu amaçla ilköğretim Hayat Bilgisi 1, 2 ve 3. sınıfları ile 4, 5, 6 ve 7. sınıfları Sosyal Bilgiler ders programları incelenmiştir. Yöntem olarak içerik analizi kullanılmıştır. Programların içeriğinde geçen liderlik ile ilgili kazanımlar kapasite, başarı, sorumluluk, katılım, statü ve durum kategorilerine göre gruplandırılmıştır. Analizde kazanımların sıklık düzeyi frekansla tespit edilmiş ve buna göre de yüzde oranları alınarak yorumlamada bulunulmuştur. Araştırma sonucunda zeka, atik olma, sözel yetenek, orijinallik, yargılama, derin bilgi ve başarı, bağlılık, girişim, ısrar, cesaret ve mükemmel olma, uyum, iş birliği, uyarlayabilme, sosyo ekonomik konum ve beğenilme, zihni seviye ve saygı gibi liderlik davranışlarının İlköğretim Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler programlarında yer aldığı tespit edilmiştir.

Ahahtar Sözcükler: İlköğretim, liderlik, kazanım

Giriş

Lider bir grup insanı belli amaçların gerçekleşmesi için toplayan ve bu amaç için harekete geçiren kişidir (Eren, 1998, 357). Bir başka tanımda lider büyük değişimlerin yarattığı yeni fırsatları yakalayabilen, belirsizlik ve tehlikelere rağmen bu fırsatları değerlendirerek grubuna yeni açılımlar sağlayan kişidir (Özden, 2000, 109). Lider, üzerinde göze görülebilen etkiler yapan kimsedir ve liderliğin ölçüsü bu etkilerin yarattığı değişimdir. Lider büyük planların yaratıcısı ve başlatıcısıdır (Bursahoğlu, 1987, 301).

Liderlik kavramının gelişimi ve bu konuda yapılan araştırmalarda liderlik kuramlarının özellik, davranışçı, durumsallık ve karizmatik olmak üzere dört ana başlık altında toplandığı anlaşılmaktadır (Celep, 2004, 7; Başaran, 1992, 55).

Halkın sevmesi, orijinallik, usa vurma, uyum, direşme, psikolojik denge, sosyo-ekonomik statü, iletişim becerileri, sorumluluk duygusu, kendine güven, sosyal eylem ve akıcılık, bedensel üstünlük, çabuk fikir ve eylem gösterme, çevresindekilerin davranışlarına duyarlılık, cesaret, direşme, kendini kontrol, bağlılık, derin görüş, önlem ve sosyal uyum liderde bulunan özelliklerdir (Bursahoğlu, 1987, 312). Başaran (1992, 57) ise bir liderde bulunması gereken özellikleri; zeki, kendisini izleyenlerle iyi iletişim becerisi kuran, izleyenlerine göre daha yeterli, amaçlara daha çok ilgili, izleyenlerinin gücünü daha iyi kullanma becerisine sahip olma şeklinde sıralamaktadır. Liderlik kuramlarından özellik kuramına göre bir liderde olması gereken özellikler aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (Celep, 2004, 7):

* Yrd. Doç. Dr.; Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi, Burdur.

- 1- Fiziksel özellikler: Boy ve kilo gibi görünüş özelliklerine yer verilmiştir.
- 2- Kişilik Özellikler: Uyum sağlama, özgüven, yaratıcılık, kişisel bütünlük, üstünlük, bağımsızlık, ortamın şartlarına duyarlılık, hırslı ve başarıya güdülenme, sahip olduğu fikirlerini savunan, işbirliğine yatkın, kararlı, güvenilir, başkalarını etkileme, ısrarlı, kendine güvenen, zorluklara karşı dirençli, sorumluluk almaya istekli olma gibi özellikleri kapsamaktadır.
- 3- Yetenek: Zeki, kesinlik, etkili konuşma becerisi, yaratıcı, politik ve diplomatik, alanında bilgili, planlı ve ikna edici özellikleri içermektedir.

Liderin özelliklerini ve izleyenler üzerindeki etkilerini Patricia (1995) şu şekilde sıralamaktadır (Celep, 2004, 81): (1) örgütü bütün yönleriyle algılar ve örgütün gerçekleştireceği vizyonunu kestirebilir, (2) kısa dönemli çözümler yerine uzun dönemli çözümleri dikkate alır, (3) kendi yeteneklerinin farkındadır, (4) işlerinden hoşlanır, (5) izleyenlere güven kazandırır ve karizmatik olma eğilimindedir, (6) insanlara saygılı ve itibarlı davranır, (7) izleyenlerini sıradan olanın ötesine güdüler, (8) izleyenlerin sorun çözmeleri için cesaretlendirir, (9) risk almaktan çekinmez, (9) etraflarındaki herkesin ileriye görmelerine olanak sağlar, (10) düşünme ve hareket etmede model olarak hareket eder.

Celep (2004, 110) araştırma bulgularından hareketle liderlikle ilişkili, ayrıt edici nitelikleri şu şekilde sıralamaktadır:

- 1- Kapasite: zeka, atik olma, sözel yetenek, orijinallik ve yargılama,
- 2- Başarı: Derin bilgi ve başarı,
- 3- Sorumluluk: Bağımlılık, girişim, ısrar, saldırganlık ve mükemmel olma isteğini içerir
- 4- , Statü: Sosyo- ekonomik konum ve beğenilme,
- 5- Katılım: Etkinlik, sosyalleşebilme, iş birliği, uyarlayabilme
- 6- Durum: Zihni seviye, statü, beceri, gereksinim ve iş görenlerin ilgilerini elde edilmek istenilen hedefler.

Yılmaz (2006, 15), Brestrich (2000) den aktararak liderde bulunması gereken özellikleri şu şekilde sıralamaktadır: Duruma uyum sağlama, sosyal çevreyi değiştirme, hırslı olma, başarı merkezli olma, iş birliği yapabilme, insanları yönlendirebilme, hedefleri net olarak koyabilme, güvenilir olma, baskın ve ısrarcı olma, kendine güven, strese dayanıklılık ve sorumluluk alma isteği.

Liderler kendilerini tamamen yapacakları işlerine adanlar, iyi bir dinleyici ve iletişimcidirler, bilgi iktidarına sahip ve güçlü bir şekilde kendilerini kanıtlama ihtiyacı duyarlar (Haas ve Tamarkin 1992, 65). Liderler, hayal güçlerini kullanırlar, açık, sentezci, risk alan, inisiyatif sahibi, aktif, keşifçi, alternatif arayan, strateji geliştiren, tümevarımcı ve dinamikler (Haas ve Tamarkin 1992, 82). Etkili bir lider hem kendi gereksinimlerini hem de çalışanlarının gereksinimlerini karşılıklı olarak giderebilecek, bu farklı becerileri nerede ve ne zaman kullanması gerektiği konusunda yeterli duyarlılık ve esnekliğe sahip olan kişidir. Ayrıca birbirleriyle çatışan istekleri de çözebilecek becerilere sahiptir (Gordon, 1997, 20).

Duygusal zekânın beş boyutunun her biri liderlerin sahip olması gereken temel yetkinliklerdir. Bu yetkinlikler; kendiyle ilgili farkındalık, duygularını denetle-

yebilme, insanları motive edebilme, empati kurabilme, başarıya odaklanmış olmaktadır (Baltaş, 2001, 125).

Yeni bin yılda liderin görevi değişim kültürünü yaratmaktır. Bu kültür “ilke merkezli liderler” tarafından yaratılacaktır. İlke merkezli liderin üç temel rolü vardır. (a) kaşiflik; geleceği kestirme, yani, liderin gelecek için bir yol çizmesidir, (b) eşleme; örgütün yapı ve işleyiş olarak belirlenen amaçlara katkıda bulunacak şekilde düzenlenmesidir, (c) güçlendirme; örgütteki herkesin zeka, yetenek ve yaratıcılığından yararlanabilmektir (Özden, 2000, 131).

Alan yazını ile ilgili bazı kaynaklarda -özellikle son yıllarda yapılan çalışmalarda- liderliğin doğuştan değil sonradan öğrenileceği ve zamanla geliştirilebileceği belirtilmektedir. Örneğin, Haas ve Tamarkin (1992, 65) doğuştan lider olunmayacağını, liderliğin öğrenilebileceğini ve liderlerin kendi gayretleri ve birlikte çalıştıkları insanlardan çok şey öğrendiklerini belirtmişlerdir.

Okulun yetiştireceği insan profili köklü değişimlere uğramıştır. Bu alanda yeni değerler yükselmektedir. Bunun için bir dönüşüm liderliğine ihtiyaç vardır. Böyle durumlarda işini yeniden tanımlamak, başarıya ulaştıracak bir strateji yaratmak, ikna edici olmak, dürüst davranmak, başkalarına saygılı davranmak, harekete geçebilmek gibi liderin önünde altı aşamalı bir görev vardır (Özden, 2000, 125). Çocukluk döneminden itibaren dönüşümsel liderliği etkileyen etmenlere yönelik olarak yapılan araştırmalardan ortaya çıkan sonuçlardan bir kısmı aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (Celep, 2004, 141). —Ailenin çocukları için yüksek standartlar belirlemesi ve onları cesaretlendirmeleri çocuğun ileriki yaşantısında dönüşümsel lider olma olasılığını arttırmaktadır. – Gençler yaşantıları ve anne babaları ile olan etkileşimleri yoluyla dönüşümsel liderliği öğrenmektedirler. Anne babalarının göstermiş oldukları dönüşümsel liderlik davranışları gözlemlemeleri ve onlara benzer davranış sergilemeleri liderlik davranışlarını göstermelerine neden olmaktadır.

Araştırmacıların büyük çoğunluğu insanların, liderlik bilgi ve becerisini öğrenerek lider olabileceği fikrini savunmaktadırlar. Dolayısıyla, liderliğe götüren bir takım bilgi, anlayış, düşünme yolu, beceri ve davranışların geliştirilebileceği ileri sürülmektedir (Özmen, 2003, 165).

Her durum, iş ve herkes için bahsedilebilecek bir liderlik yerine, duruma, yapılacak işe ve izleyenlere göre değişen bir liderlik kavramı kabul edilmektedir. Liderliğin kişisel özellikler ile karizma ile olan ilgisinin azalması doğuştan lider olma anlayışını yıkmış, liderliğin öğrenilebileceği kavramını yaygınlaştırmıştır. Ayrıca itaat yerine katılımcılığı, plan yerine çeşitli alternatifleri, yetkiyi toplama yerine dağıtmayı, aktarılan otorite yerine kazanılmış otoriteyi ve içten bir etkileşim kavramları liderde bulunması gereken yeni kavramlardır. Aynı şekilde yönlendiren, yenilik peşinde koşan, astlarını yetkilendiren, katılıma olanak tanıyan, alternatif yaklaşımlara açık, yeni amaçlar ortaya atan, doğru iş ve güveni esas alan özellikler liderde bulunması gereken özelliklerdir (Özden, 2000, 111).

Bilindiği üzere, Türk millî eğitiminin genel amaçlarından birisi de (1739 Sayılı Millî Eğitim Temel Kanununda belirtilmiştir) Türk milletinin bütün fertlerini; “Zihin, ahlâk, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, geniş bir dünya görüşüne sahip, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan, yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek; İlgî, isti-

dat ve kabiliyetlerini geliştirerek, gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak” olduğu belirtilmiştir. Görüldüğü üzere eğitimimizin amaçlarında liderlik vasıflarına sahip kişilerin yetiştirilmesi de amaç edinmiştir. Belirtilen amaçların kazandırılması öğretim programları ile gerçekleşmektedir.

Hayat Bilgisi programlarında genel olarak, öğrenmekten keyif alan, kendisiyle, toplumsal çevresiyle ile barışık, kendini, milletini, tanyan, koruyan ve geliştiren, gündelik yaşamda gereksinim duyulan temel bilgilere, yaşam becerilerine ve çağın gerektirdiği donanımına sahip, değişikliklere dinamik bir biçimde uyum sağlayabilecek kadar esnek, topluma ve çevresine duyarlı, birlikte çalışmaktan haz alan bireyler yetiştirmek amaç edinmiştir.

Sosyal bilgiler programında öğrencilerin; haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, ulusal bilince sahip bir vatandaş olarak yetişmelerinin esas olduğu, olaylar ve olgular arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirleyen, değişimden yana, katılımın önemine inanan, kişisel ve toplumsal sorunların çözümü için kendine özgü görüşleri olan, toplumsal konulara duyarlı, sorun çözme ve karar verme becerileri gelişmiş bireylerin yetiştirilmesinin amaç olduğu belirtilmiştir.

Bu çalışmada liderliğin öğrenilebileceğinden hareketle ilköğretim programları içinde yer alan çocuğu daha çok hayata hazırlayan, sosyalleştiren ve sosyal becerilerinin gelişimine yardımcı olan Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Programında öğrenmeye kazandırılmak istenen kazanımların liderlik yönü ele alınmıştır.

Yöntem

Araştırma tarama modelinde olup, içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İlköğretim okullarında 2006/2007 öğretim yılında okutulan Hayat Bilgisi 1,2, 3 ve Sosyal Bilgiler 4, 5, 6 ve 7. sınıf ders programlarının analizi yapılmıştır. İçerik analizi belli bir metnin, kitabın, belgenin belli özelliklerini sayısallaştırarak belirleme amacı ile yapılan taramadır. Belgelerdeki bakış açıları, felsefeler, din ve anlatım belli ölçütlere göre yapılacak analizle anlaşılabilir (Karasar, 2004, 184). Bu nedenle programlardaki liderlik özelliklerinin ne derecede olduğu araştırmanın temel hareket noktası olmuştur. Programda kazanımlar içinde yer alan liderlikle ilgili bilgi, beceri ve tutumlar araştırmada izlenen yol olarak ele alınmıştır.

Yorumlamada Celep (2004, 110) in belirttiği liderlikle ilişkili; kapasite, başarı, sorumluluk, katılım, etkinlik, statü ve durum başlıkları temel kategoriler olarak belirlenmiştir. Kategorilerde yer alan kazanımlar ise şu şekilde belirtilmiştir:

Kapasite: zeka, atik olma, sözel yetenek, orijinallik ve yargılama,

Başarı: Derin bilgi ve başarı,

Sorumluluk: Bağımlılık, girişim, ısrar, cesaret ve mükemmel olma isteği,

Katılım: Etkinlik, uyum, iş birliği, uyarlayabilme,

Statü: Sosyo- ekonomik konum ve beğenilme,

Durum: Zihni seviye, saygı, beceri, gereksinim ve iş görenlerin ilgilerini ve elde edilmek istenilen hedefler,

Kategorilerin homojen, ayırt edici, objektif olması, bütünsellik taşıması, amaca uygun ve anlamlı olması (Bilgin, 2006, 19) konusunda literatüre ve alan uzmanlarına başvurulmuştur. Bu konuda şu yol izlenmiştir: İlköğretim 1, 2 ve 3. sınıf Hayat Bilgisi, 4, 5, 6 ve 7. sınıflar Sosyal Bilgiler programlarındaki kazanımlar madde madde incelenerek belirtilen liderlik kategorilerinin içine yerleştirilmiştir. Kazanımların liderlik kategorileri içinde yer alıp almadıkları konusunda iki eğitim yönetimi ile bir program geliştirme alan uzmanı tarafından kontrolü sağlanmıştır. Kategorilerin araştırmanın amaçlarını yansıtması, birbirlerinden bağımsız olması (Balcı, 1997, 232) programdaki kazanımların belirtilen kategorilere uygunluğu için alan uzmanlarının incelenmesinden sonra araştırmacı tarafından bir kez daha incelenmiştir. Bu incelemede yazarın kategorileştirmeleri ile alan uzmanlarının kategorileştirmeleri arasında uygunluk olduğu belirlenmiştir. Kodlamalar arasındaki uygunluk kategorilerin güvenilirliğini, uzmanların yorum benzerliği de yorum geçerliliğini (Bilgin, 2006, 16) sağladığı, dolaşımı ile araştırmanın geçerlilik ve güvenilirliğinin yüksek olduğu söylenebilir. Programdaki maddelerin anlam birimleri kategorilere yerleştirilerek frekanslar tespit edilmiştir. Frekanslardan sonra yüzdeler çıkarılmış ve yorumlamalar da buna göre yapılmıştır.

Bulgular

Bu kısımda ilköğretim sosyal bilgiler 4 ve 5. sınıflar, 6 ve 7. sınıflar programları ile 1, 2 ve 3. sınıflar hayat bilgisi öğretim programlarındaki liderlik davranışları ayrı ayrı ele alınarak tablolar halinde verilerek yorumlanmıştır.

Tablo.1 de ilköğretim 4 ve 5. sınıflar sosyal bilgiler öğretim programında yer alan liderlik niteliklerinin kapasite, başarı, sorumluluk, katılım, statü ve durum kategorilerine göre frekans ve yüzde dağılımları verilmiştir.

Tablo. 1: 4 .ve5. Sınıf Sosyal Bilgiler Programındaki Liderlik Özelliklerinin Frekans(f) ve Yüzde(%) Dağılımları

Kategori	f	%
Kapasite: zeka, atik olma, sözel yetenek, orijinallik ve yargılama	13	13.1
Başarı: Derin bilgi ve başarı	8	8.1
Sorumluluk: Bağımlılık, girişim, ısrar, cesaret ve mükemmel olma	24	24.2
Katılım: Etkinlik, uyum, iş birliği, uyarlayabilme	33	33.3
Statü: Sosyo- ekonomik konum ve beğenilme	5	5.
Durum: Zihni seviye, saygı, beceri, gereksinim ve iş görenlerin ilgilerini ve elde edilmek istenilen hedefler	16	16.2
Toplam	102	100.0

İlköğretim 4 ve 5. sınıflar öğretim programına bakıldığında en çok yüzdellik dilimi ile etkinlik, uyum, iş birliği ve uyarlayabilme kazanımlarını kapsayan katılım kategorisinin olduğu anlaşılmakta ondan sonra da sorumluluk kategorisi içinde yer alan bağımlılık, girişim, ısrar, cesaret ve mükemmel olma liderlik özelliklerinin yer aldığı anlaşılmaktadır. En az yüzdellik diliminde ise statü kategorisinin olduğu anlaşılmaktadır. Bu kategori içinde sosyo ekonomik konum ve beğenilme kazanımları yer almaktadır. Öğrencinin sahip olduğu sosyo ekonomik statü kazanımları öğrencilerin

toplumsal farklılıklarının okul ortamında en aza indirilmesi anlayışıyla da uyuşmaktadır.

Sosyal Bilgiler 4 ve 5. sınıf programlarındaki liderlik özelliklerinin kategorik olarak yer alma durumuna bakıldığında en çoktan aza doğru katılım, sorumluluk, durum, kapasite, başarı ve statü şeklinde sıralandığı anlaşılmaktadır.

Tablo.2, ilköğretim 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler programındaki kapasite, başarı, sorumluluk, katılım, statü ve durum kategorilerine göre liderlik niteliklerini göstermektedir.

Tablo. 2: Sosyal Bilgiler 6 . ve 7. Sınıf Programında Liderlik Kazanımlarının Frekans(f) ve Yüzde(%) Dağılımları

Kategori	f	%
Kapasite: zeka, atik olma, sözel yetenek, orijinallik ve yargılama	49	36.6
Başarı: Derin bilgi ve başarı	24	18.0
Sorumluluk: Bağımlılık, girişim, ısrar, cesaret ve mükemmel olma	18	13.4
Katılım: Etkinlik, uyum, iş birliği, uyarlayabilme	18	13.4
Statü: Sosyo- ekonomik konum ve beğenilme	7	5.2
Durum: Zihni seviye, saygı, beceri, gereksinim ve iş görenlerin ilgilerini ve elde edilmek istenilen hedefler	18	13.4
Toplam	134	100.0

İlköğretim 6 ve 7. sınıf öğretim programlarındaki liderlik ile ilgili kazanımlara bakıldığında kapasite kategorisinin 49 frekans ve % 36.6 yüzdeler oranı ile diğer kategorilere göre programda daha çok yer aldığı görülmektedir. Bu kategorinin içinde zekâ, atik olma, sözel yetenek, orijinallik, yargılama ve yenilik alt bileşenleri yer almaktadır. Kapasite kategorisinden sonra 24 frekans ve % 18 lik dilimle derin bilgi ve başarı, analiz ve sentez gücü, problem çözme ve tahminde bulunma alt bileşenleri ile başarı kategorisi yer almaktadır. En az liderlik davranışlarının yer aldığı kategori olan statüde ise sosyo ekonomik konum, beğenilme, duyarlılık, kendine güven ve bağımsız düşünme becerileri bulunmaktadır.

6. ve 7. sınıf programlarında yer alan liderlik davranışlarının yer aldığı kategoriler en çoktan aza doğru sıralandığında kapasite den sonra başarı kategorisinin olduğu, sorumluluk, katılım ve durum kategorilerinin % 18 lik dilim ile eşit oranda oldukları tablodan anlaşılmaktadır.

4. ve 5. sınıf programının devamı niteliğinde olan ve aynı amaçları kazandırmaya yönelik 6. ve 7. sınıf programlarının her ikisi birer bütün olarak bakıldığında 6. ve 7. sınıf programlarındaki frekans sayısının arttığı görülmektedir. Bu durum programın yoğunluğundaki artışa paralel olarak arttığının sonucu olduğu söylenebilir. Bunun yanında 4. ve 5. sınıf programlarındaki liderlik davranışlarının yer aldığı katılım kategorisinin üst sınıflarda kapasite kategorisinde yer alan kazanımlara doğru yoğunluk kazanmaya başladığı anlaşılmaktadır. Bunun nedeni ilköğretimin birinci kademesinde daha çok grupla çalışma, ailedeki grup davranışlarına yoğunluk verilmesi, üst sınıflarda ise çocuğun yeteneklerini geliştirmeye ağırlık verilmiş olmasından kaynaklanıyor olabilir.

İlköğretim hayat bilgisi 1, 2 ve 3. sınıflar ders programlarında yer alan liderlik niteliklerinin frekans ve yüzde dağılımları Tablo. 3 te verilmiştir.

Tabloya bakıldığında ilköğretim hayat bilgisi ders programında liderlik davranışlarının öğretiminde kapasite kategorisinde yer alan zeka, atik olma, sözel yetenek, orijinallik ve yargılama kazanımlarının % 24.8 lik dilimle en çok oranda, bu kategoriden sonra bağımlılık, girişim, ısrar, cesaret ve mükemmel olma davranışlarının yer aldığı sorumluluk kategorisinin yer aldığı anlaşılmaktadır. En düşük oranda ise sosyo ekonomik konum ve beğenilme davranışlarının yer aldığı statü (%5.9) kategorisi bulunmaktadır.

Tablo. 3: Hayat Bilgisi 1, 2 ve 3. Sınıf Programında Liderlik Kazanımlarının Frekans(f) ve Yüzde(%) Dağılımları

Kategori	f	%
Kapasite: zeka, atik olma, sözel yetenek, orijinallik ve yargılama	25	24.8
Başarı: Derin bilgi ve başarı	21	20.8
Sorumluluk: Bağımlılık, girişim, ısrar, cesaret ve mükemmel olma	22	21.8
Katılım: Etkinlik, uyum, iş birliği, uyarlayabilme	11	10.9
Statü: Sosyo- ekonomik konum ve beğenilme	6	5.9
Durum: Zihni seviye, saygı, beceri, gereksinim ve iş görenlerin ilgilerini ve elde edilmek istenilen hedefler	16	15.8
Toplam	110	100.0

İlköğretim 1, 2 ve 3. sınıflarda yer alan hayat bilgisi programındaki liderlik davranışlarına bakıldığında kapasite, sorumluluk, başarı, durum, katılım ve statü şeklinde sıralama gösterdiği anlaşılmaktadır.

İlköğretim Hayat Bilgisi 1, 2, 3 ile Sosyal Bilgiler 4, 5, 6, 7. sınıf ders programlarında yer alan liderlik davranışlarının toplam olarak frekans ve yüzde dağılımları Tablo. 4 te yer almıştır.

İlköğretim Hayat Bilgisi ile Sosyal Bilgiler programlarında yer alan liderlik ile ilgili kazanımlara bakıldığında kapasite kategorisinde yer alan zeka, atik olma, iletişim, orijinallik ve yargılama gibi davranışların yine sorumluluk kategorisinde yer alan bağımlılık, girişim ısrar etme, cesaret gibi davranışların yoğun olduğu söylenebilir.

Tablo.4: İlköğretim Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Programlarında Liderlik Davranışlarının Frekans(f) ve Yüzde(%) Dağılımları

Kategori	f	%
Kapasite: zeka, atik olma, sözel yetenek, orijinallik ve yargılama	87	26.0
Başarı: Derin bilgi ve başarı	53	15.9
Sorumluluk: Bağımlılık, girişim, ısrar, cesaret ve mükemmel olma	64	19.1
Katılım: Etkinlik, uyum, iş birliği, uyarlayabilme	62	18.6
Statü: Sosyo- ekonomik konum ve beğenilme	18	5.4
Durum: Zihni seviye, saygı, beceri, gereksinim ve iş görenlerin ilgilerini ve elde edilmek istenilen hedefler	50	15.0
Toplam	334	100.0

Tabloda en çok dikkat çeken özellik öğrencilerin liderlik yeteneklerini geliştirmeye yönelik kazanımlara ağırlık verildiği anlaşılmaktadır. Bu sonuç literatürde liderliğin öğrenilebileceği görüşünü savunan ve liderliğin bariz özelliklerini zeki olma, ataklık ve yenilik peşinde olarak sıralayan Maxwell (1999, 25) in savunduklarıyla uyumludur. Aynı şekilde Haas ve Tamarkin (1992, 257) lideri iletişim becerisi olan, karmaşık sorunları çözebilen, katılımcı ve gözlemcilik özelliklerine sahip, dengeli bir kişilik yapısı ve değişime inanan kişi olarak belirtmektedirler.

Sonuç ve Tartışma

Bu araştırma tarama modelinde olup, ilköğretim okulu hayat bilgisi ile sosyal bilgiler derslerinin programlarındaki liderlik özellikleri içerik analizi yöntemi ile tespit edilmeye çalışılmıştır. Analizde kapasite, başarı, sorumluluk, katılım, statü ve durum kategorilerine göre programdaki kazanımların yer alma düzeyleri frekans ve yüzde ile belirlenmiştir.

İlköğretim 4 ve 5. sınıflar Sosyal Bilgiler öğretim programında uyum, iş birliği, uyarlayabilme, karar verme gibi kazanımları kapsayan katılım kategorisinin en çok yer aldığı anlaşılmıştır. Bağımlılık, girişim, ısrar, cesaret ve mükemmel olma, liderlik özelliklerinin programda yine diğer kazanımlara göre daha çok yer aldığı görülmüştür. Sosyo ekonomik konum ve beğenilme, duyarlılık gibi konuların diğer kazanımlara göre daha az yer almaktadır.

İlköğretim 6 ve 7. sınıf öğretim programlarındaki liderlik ile ilgili kazanımların 4 ve 5. sınıfların aksine kapasite kategorisindeki davranışların diğer davranışlara göre daha çok yer aldığı anlaşılmıştır. Yine bu öğretim programında başarıyı esas alan liderlik davranışlarına ağırlık verildiği görülmüştür. Sosyo ekonomik konum, beğenilme ve duyarlılık becerilerin 4 ve 5. sınıf programındaki anlayışa paralel olarak diğer davranışlara göre az yer verildiği analiz sonucunda anlaşılmıştır.

İlköğretim hayat bilgisi ders programında liderlik davranışlarının öğretiminde kapasite kategorisinde yer alan zeka, atik olma, sözel yetenek, orijinallik, yargılama kazanımlarının en çok oranda yer aldığı, bu kategoriden sonra bağımlılık, girişim, ısrar, cesaret, mükemmel olma kazanımlarının yer aldığı sorumluluk kategorisinin olduğu anlaşılmıştır. En düşük oranda ise sosyo ekonomik konum, beğenilme, duyarlılık kazanımlarının yer aldığı statü kategorisinin olduğu tespit edilmiştir.

İlköğretimin birinci kademesinde daha çok grupta çalışma, ailedeki grup davranışlarına yoğunluk verilmesi, sosyal bilgiler dersinde ise çocuğun yeteneklerini geliştirmeye ağırlık veren bir anlayışla liderlik davranışlarının programlarda yer aldığı anlaşılmıştır.

İlköğretim Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler programlarında zeka, atik olma, sözel yetenek, orijinallik, yargılama, derin bilgi ve başarı, bağımlılık, girişim, ısrar, cesaret ve mükemmel olma, uyum, iş birliği, uyarlayabilme, sosyo- ekonomik konum ve beğenilme zihni seviye ve saygı gibi liderlik davranışlarının yer aldığı tespit edilmiştir.

Hayat Bilgisi ilköğretimin ilk üç sınıfında diğer tüm beceri derslerinin merkezinde yer alan, haftada 5 ders saati gibi diğer derslerden daha çok krediye sahip olan ve kişiyi hayata hazırlayan bir derstir. Bu ders ile sorumluluk alma, toplumsal olaylara duyarlılık, grup etkinliklerine katılma, yeteneklerini geliştirme, başarıya endeks-

lenme, yorumlama ve gelecek hakkında fikir üretme gibi liderlik davranışlarının yer aldığı görülmektedir.

Sosyal Bilgiler dersi ise 4, 5 ve 6. sınıflarda haftada üç, 7. sınıflarda ise dört saat olarak okutulan, öğrenciyi etkili ve sorumlu kişiler yetiştirmeyi amaç edinen bir derstir. Bu derste, yaşantıların yorumlanması ve yapılandırılması, sorun çözme ve karar verme becerilerinin geliştirilmesi, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, katılımcı, toplumsal sorunlara duyarlı, zeki olma ve ataklık gibi liderlik özelliklerinin olduğu tespit edilmiştir.

Celep (2004, 11) kişilerin lider olmak için eğitilebilmeleri gerektiğini belirtmektedir. Özden (2000, 123) ise geleceğin liderlerinde bulunması gereken özellikleri şu şekilde sıralamaktadır:

- 1- Gerçekliği ve kendisini olduğu gibi algılama,
- 2- Değişimin getirdiği yeni öğrenmeler için kendini motive etme,
- 3- Değişimin ve onun getirdiği yeni öğrenmelerin doğurduğu sürekli gerilime dayanabilme.

İnsanların okulda, ailede ve toplumda etkin, grup çalışmasına yatkın, yaşama ve toplumu geliştirmeye kendini motive etmiş, duyarlı, atak ve sahip olduğu yeteneklerini geliştirmiş ve yeni yeteneklere sahip olmuş bireylerin yetiştirilmesi için liderlik özelliklerini kazandırmaya yönelik, okul türlerinin her kademesinde, öğrenme süreci içerisinde, planlanmış ve düzenlenmiş yaşantılar ile kişide bilgi, beceri ve tutumlar kazandırılmalıdır.

Bazı yazarların liderliğe yaratıcılık ve vizyon sahibi olma gibi tanımlanması güç bir kavram ve kazanılması zor bir "statü" olarak baktıkları literatürden anlaşılmaktadır. Karizmatik liderliğin özelliklerinin doğuştan kazanıldığı gerçeği bir tarafa konulursa diğer liderlik kuramlarında yer alan özellik, davranışçı ve durumsallık kapsamındaki liderlik davranışları öğretilebilir olarak görmek mümkündür. Çünkü bu kuramlarda belirtilen liderlik davranışları daha çok grup içerisinde kendini gösterdiğine göre ve Bursalıoğlu (1997, 301) nun deyimıyla lider grubun gücünden yararlanan kimse olduğundan kişi davranışlarının şekillendiği ve çoğu davranışların öğrenildiği aileden sonraki en büyük grup olan okulda liderlik davranışlarının öğrenilmesi mümkündür. Ayrıca liderliğe yalnızca karizma ve iktidar olarak bakılmamalıdır. Liderlik öncelikle insanları anlamak, onlarla olumlu bir diyalog kurmak, insanların sorunlarının çözümüne katkıda bulunmak, beklentileri ile ilgilenmek ve bunlara cevap bulacak kapasitede olmayı gerektirir. Bu kapasite ise bilgi ve öğrenme ile sahip olunacak becerilerdir. Zaten bu beceriler günlük hayatta kişinin sahip olması gereken davranışlar olduğu gibi öğretim programlarında da doğal olarak yer almaktadırlar. Lider çalışmalarını tek başına değil, çevresindeki kişi ve kuruluşlarla, ortaklaşa yaratılan amaç etrafında biraraya gelinmesini, isteklilik ve coşkuyu da sağlar. Bu anlayışla kişiye kazandırılacak liderlik eğitimi kişinin toplumsallaşmasına katkı da bulunacaktır.

Çeşitli araştırma ve incelemelerde kurum yöneticilerinin liderlik vasıflarına sahip olmalarının göz ardı edilmemesi gerektiği ve de liderlik vasfı olan kişilerin yönetici pozisyonuna atanmaları veya seçilmeleri gerektiği sıkça belirtilmektedir. Ayrıca bu liderlik vasıflarına sahip olmayan yöneticilerin değişimden uzak, günü

kurtarmaya yönelik uygulamalarla yetinen, kısacası, “statükocu” oldukları ve bunun da gelişimin önünde engel olduğu belirtilmektedir. Belirtilen durumların yaşanması için geleceğin “lider” yöneticilerinin ilköğretimden itibaren liderlik davranışları ile donatılmaları gerekir.

Bu çalışmada ilköğretim okullarında iki farklı dersin programında öğrenciye kazandırılmaya çalışılan liderlik davranışları ele alınmıştır. İlköğretim diğer derslerinde ve farklı okul türlerinde ders programlarında ve ders kitaplarındaki liderlik davranışlarının öğretilmesi düzeyi incelenebilir. Ayrıca programlardaki durumun yanında bizzat öğretmen, öğrenci, veli ve örgün eğitimden geçmiş kişilerle programdaki davranışların ne düzeyde kazandırıldığı araştırılması gereken konulardır.

Kaynakça

- Balcı, A. (1997). **Sosyal bilimlerde araştırma, yöntem, teknik ve ilkeler**. Ankara, Baltaş, A. (2001). **Değişimin içinden geleceğe doğru: ekip çalışması ve liderlik**. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Başaran, İ. E. (1992). **Yönetimde insan ilişkileri**. Ankara.
- Bilgin, N. (2006). **Sosyal bilimlerde içerik analizi, teknikler ve örnek çalışmalar**. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Bursalıoğlu, Z. (1997). **Okul yönetiminde yeni yapı ve davranış**. Ankara: A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayınları No:154.
- Celep, C. (2004). **Dönüşümsel liderlik**. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Eren, E. (1998). **Yönetim ve organizasyon**. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Gordon, T. (1997). **Etkili liderlik eğitimi: katılımcı yönetimin temeli** (Çev: E. Aksay). İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Haas, H. & Tamarkin, B. (1992). **İnsan lider doğmaz** (Çev: S. Köseoğlu), İstanbul: Beyaz Yayınları.
- Karasar, N. (2004). **Bilimsel araştırma yöntemi**. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Maxwell, C.J. (1999). **Çevrenizdeki lideri geliştirmek** (Çev: S. Yeniçeri), İstanbul: Beyaz Yayınları.
- MEB **İlköğretim Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Programı**.
- Özden, Y. (2000). **Eğitimde dönüşüm: eğitimde yeni değerler**. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Özmen, F. (2003). Liderlik tarzları ve okul yöneticilerinin liderlik eğitimi. **Eğitim Araştırmaları**, 4(13). 164–172.
- Yılmaz, E. (2006). Okullardaki örgütsel güven düzeyinin okul yöneticilerinin etik liderlik özellikleri ve bazı değişkenler açısından incelenmesi. **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Selçuk Üniversitesi, Konya.

LEADERSHIP EDUCATION AT PRIMARY EDUCATION

Sadık KARTAL*

Abstract

aim of this research is try to acquasition to determine the leadership behaviours to students at primary education 1.2.3.4.5.6 and 7. classrooms. With this aim primary education Life Knowledge 1.2. and 3. classrooms and 4.5.6. and 7. classrooms' Social studies lesson programs have been examined. The content analysis has been used as method. The leadership interested in acquasition have presented in programs content classified according to capacity, success, responsibility, participation, statute and state categories. Acquasition in analysis' density level has been determined with frequency and according to that has been commented about percentage proportions. At result of research intelligence, to be agile, verbal capability, originality, to hear a case, profound knowledge and success, dependence, enterprise, insistence, courage and to be perfect, harmony, cooperation, adaptation, socio economic situation and to win approval, mental level and respect as that leadership behaviours presenting determined at primary education Life Knowledge and Social studies, programs.

Key Words: Primary Education,Leadership Acquasition

* Assistant Dr.; Mehmet Akif Ersoy University, Faculty of Education, Burdur.